

Leeuwenhorst zonder grasland?

Jelle van Dijk

Inleiding

In de komende jaren zal er heel wat in onze omgeving veranderen. De gemeente Noordwijk heeft onlangs de nota *Ruimtelijke Structuurvisie Noordwijk 2030* uitgebracht. Op korte termijn wil de gemeente Noordwijk beginnen met de aanleg van twee nieuwe woonwijken: Offem-Zuid en Bronsgeest.

Ten zuiden van Offem gaat het om een nogal rommelig gebied met volkstuinten, paardenweides, verspreid liggende glastuinbouw en enkele bollenvelden. Bij de wijk Bronsgeest, straks gelegen tussen Goeweg en Bronsgeesterweg, gaat het om eersteklas bollengrond, geschikt voor de teelt van hyacinten. Bij het noemen van “eersteklas bollengrond” valt tegenwoordig direct het woord “compensatie”.

Dit houdt in dat elders nieuwe bollenvelden van gelijke omvang en kwaliteit moeten worden aangelegd. Ook andere gemeenten hebben plannen ontwikkeld waarbij eersteklas bollengrond gecompenseerd zal moeten worden. De *Greenport Ontwikkelings Maatschappij* (in oprichting) heeft onlangs een uitvoerige lijst met projecten opgesteld. Hierop staan ook projecten waarbij grasland zal worden omgezet in bollengrond. Zo wordt bijvoorbeeld het graslandperceel in het Langeveld in dit verband genoemd. De belangrijkste locatie is evenwel het grasland van Klein en Oud Leeuwenhorst.

Compensatie bollengrond

Het plan om de woonwijk Bronsgeest te bouwen is nieuw leven ingeblazen door de afspraken in het kader van de *Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek* (2006). Hierin werd de opdracht van de minister van VROM uitgewerkt om in de regio een flink aantal extra woningen te bouwen.

Omstreeks dezelfde tijd had de provincie Zuid-Holland, mede op verzoek van de brancheorganisaties, bepaald dat bij uitbreiding van woonwijken en bedrijventerreinen op bollengrond de verloren oppervlakte elders gecompenseerd moet worden. Omdat het college van Gedeputeerde Staten wel zag dat dit de nodige problemen zou geven, werd een commissie ingesteld die moest onderzoeken hoe en waar de compensatie gerealiseerd kon worden.

In februari 2007 presenteerde de commissie Heijkoop het rapport *Compensatie Bollengronden aanvullend onderzoek*. Hierin worden drie mogelijkheden genoemd:

- eerste voorkeur: het opruimen van paardenweides, oude kassen en rommelterreinen. De commissie geeft aan dat hiermee 180-200 ha geschikt voor bollenteelt gemaakt kan worden.
- tweede voorkeur: omspuiten van de volgende graslanden: De Blink, Paardenkerkhof en Leeuwenhorst (samen 70 ha)
- derde voorkeur: opwaarderen van tweedeklas bollengrond tot eersteklas bollengrond.

Bij de behandeling van deze belangrijke nota in de Provinciale Staten werd het amendement Ouwehand aangenomen waarin werd bepaald dat de waardevolle graslanden buiten deze regeling zouden vallen. Hiermee waren de belangrijkste graslanden, de zogenaamde A+ graslanden, in de regio voorlopig veilig gesteld.

Regionale aanpak

In de *Ruimtelijke Structuurvisie Noordwijk 2030* is te lezen dat het probleem van de compensatie regionaal zal worden opgelost. Tijdens de bespreking van deze nota in de commissie “Ruimte en Bereikbaarheid” (11-09-2008) deelde wethouder Van Rijnberk mee dat de compensatie voor de wijk Bronsgeest geen problemen zou opleveren omdat op Leeuwenhorst 17 ha grasland in bollengrond kon worden omgezet.

Een dag eerder was de compensatie ook onderwerp van gesprek geweest bij de presentatie van de toekomstplannen voor de gehele regio, samengevat in het rapport *Ruimtelijk Streefbeeld 2030* (Greenport Duin- en Bollenstreek). Hier werd gezegd dat de wethouder van Noordwijkerhout goede mogelijkheden zag om al het grasland van Klein en Oud Leeuwenhorst om te zetten in bollengrond..

Ook al zou het de gemeente Noordwijk lukken om aan de compensatieverplichting te voldoen door elders een oplossing te vinden (bijv. in De Klei), dan nog blijft de druk vanuit de andere gemeenten groot. Realisering van veel projecten hangt namelijk af van het vinden van voldoende compensatie.

Standpunt MODB

In de zienswijze die het Milieu Overleg Duin- en Bollenstreek (MODB), het samenwerkingsverband van de natuur- en leefbaarheidsverenigingen in de regio, als reactie op het ‘compensatierapport’ naar het college van Gedeputeerde Staten stuurde, werd allereerst benadrukt dat de graslanden in de strandvlaktes het meest oorspronkelijke deel van de Bollenstreek vormen. Tot begin jaren zestig van

de vorige eeuw waren bollenvelden alleen op de afgegraven strandwallen te vinden. Hierna begon het omspuiten van de graslanden in de strandvlaktes. Slechts op twee plaatsen is de cultuur-historisch zo belangrijke combinatie van strandwal en aangrenzende strandvlakte met grasland nog zichtbaar: Keukenhof en Leeuwenhorst.

Als alternatief voor de graslanden van Leeuwenhorst werden door het MODB diverse andere locaties genoemd die zowel voor weidevogels als voor de cultuurhistorie van geringe betekenis zijn. Hierbij werd onder andere het noordoostelijke deel van de Roodemolenpolder tussen Sassenheim en Voorhout genoemd. Als laatste punt wees het MODB er op dat er wel compensatie verplicht wordt gesteld als er bollengrond door huizenbouw verloren gaat, maar niet als een individuele kweker besluit geen bollen meer te telen, maar over te stappen op bijvoorbeeld vaste planten.

Grasland op landgoed Keukenhof

In het najaar van 2008 heeft een stuk grasland op landgoed Keukenhof nogal de aandacht getrokken. Het bestuur van de bloemententoonstelling wil het parkeerterrein aan de oostzijde flink uitbreiden waardoor ook op topdagen alle auto's en touringcars op één locatie geparkeerd kunnen worden. Omdat hiermee een flink stuk bollengrond gemoeid is, moet elders nieuwe bollengrond worden verworven. Daarvoor werd eerst het meest noordelijk gelegen grasland op het landgoed aangewezen. Na protesten van het MODB en het Cultuur-Historisch Genootschap (CHG) werd dit plan ingetrokken. Hierna kwam stichting Keukenhof met het plan om de bestaande 'overloop parkeerplaats' aan de Loosterweg om te vormen tot bollengrond. De bodem van dit grasland is verstevigd met puin en gatenstenen. Op topdagen staan er honderden auto's. In de rest van het jaar lopen hier koeien en schapen en zijn de stenen niet zichtbaar. Op 15 oktober 2008 hebben Provinciale Staten laten weten dat dit grasland niet mag worden omgevormd tot een bollenveld. Hierbij speelde mee dat dit grasland een onlosmakelijk deel is van het cultuur-historisch gegroeide landschap van bossen op de strandwal met weilanden en hakhoutbossen in de strandvlakte. Bovendien ligt het beoogde grasland in de Provinciale Ecologische Hoofdstructuur (PEHS). Alleen bij zwaarwegende argumenten mag in een PEHS-gebied een functiewijziging plaats vinden.

Het standpunt van Provinciale Staten ten aanzien van het grasland van de Keukenhof biedt wellicht perspectief ten aanzien van het grasland van

Leeuwenhorst. Ook hier gaat het immers om een nog intacte overgang van strandwal naar strandvlakte. Bovendien maakt al het grasland van Klein Leeuwenhorst (het stuk ten oosten van het landhuis) deel uit van de PEHS. Voor het grasland van Oud Leeuwenhorst geldt dit maar ten dele.

Korte geschiedenis van Oud Leeuwenhorst

De geschiedenis van Oud Leeuwenhorst begint in 1261 als op een hoger gelegen zandopduiking (een zogenaamde horst) aan een waterloop (Leede) een nonnenklooster voor adellijke dames wordt gesticht. De naam Leeuwenhorst heeft dus niets met leeuwen te maken, maar duidt op deze hogere standplaats bij een waterloop. In het klooster was plaats voor ongeveer 30 nonnen uit de voornaamste families van Holland. In de zestiende eeuw nam mede door de Reformatie de betekenis van het klooster af. In 1573 werd vrijwel alles gesloopt vanwege het beleg van Leiden.

Hierna kwam de voormalige abdij in handen van de Hollandse Ridderschap. De woning van de rentmeester werd uitgebreid tot een herenhuis dat vervolgens verhuurd werd aan burgers die in goeden doen waren geraakt. De bekendste van hen was Gaspar Fagel, raadpensionaris van Holland en West-Friesland van 1672 tot 1688. Hij was zeer bevriend met stadhouder-koning Willem III. Op Leeuwenhorst legde Fagel prachtige tuinen aan en ook kweekte hij tropische gewassen. Na zijn dood in 1688 werden vrijwel al zijn planten en zijn herbarium naar Engeland verscheept.

In de tijd van de Franse overheersing werden alle bezittingen van de Ridderschap verkocht. Leeuwenhorst kwam in handen van Johan Valckenaer die kort daarvoor op Dijkenburg was gaan wonen. Valckenaer liet vrijwel alles wat er nog van de abdij restte met de grond gelijk maken. Bovendien gaf hij opdracht om ook de fundamente van kerk en klooster uit te graven om met het materiaal wegen te verharderen. Na zijn plotselinge vertrek in 1805 kwam Leeuwenhorst in handen van de familie Hoog. Momenteel zijn Klein en Oud Leeuwenhorst eigendom van mev. A.A.C. gravin van den Bosch – barones van Heeckeren van Brandenburg.

Wat herinnert op Oud Leeuwenhorst nog aan het verleden?

De belangrijkste herinnering aan het verleden is het landschap zoals het er nog steeds bij ligt. Wie een luchtfoto op Google Earth bekijkt ziet bijna een kopie van oude kaarten uit de zeventiende eeuw voor zich. Nog steeds is te midden van de graslanden de 'horst' te zien waar vroeger de kloostergebouwen lagen. Ook zijn de oprijlaan naar de Leeweg en de (nu afgesloten) oprijlaan

vanaf de Leidse Trekvaart nog steeds op dezelfde plaats terug te vinden. Op de luchtfoto's is ook het vierkante terreintje tussen de boerderij en de vaart te zien. Dit is de vroegere sloot die een van de tuinen van Gaspar Fagel omsloot! Ook de Fagelsloot, dikwijls ook Vogelsloot genoemd, herinnert nog aan die tijd. Gaan we vanaf de Leeweg de oprijlaan in dan zien we links eerst het jachthuis met de blauwwitte luiken dat al generaties lang door de familie Klinkenberg wordt bewoond.

Maandagsche Wetering. foto: Jelle van Dijk

Na enkele honderden meters zien we aan weerszijden een brede sloot. Dit is dezelfde Maandagsche Wetering die meer zuidelijk langs de N206 in de richting van Katwijk loopt en ook in Noordwijkerhout nog is aan te wijzen. Als deze waterloop is gepasseerd staan we op het vroegere abdijterrein. Kerk en klooster stonden vermoedelijk op de plaats waar nu aan de rechterkant de boerderij Oud Leeuwenhorst uit 1873 staat. De weg naar links volgend komen we op het erf waar het enige gebouw te vinden is dat aan de slopershand is ontsnapt. Het gaat om de lage schuur met stenen steunberen. Het is de oude vleeshal van de abdij, vermoedelijk gebouwd in de tweede helft van de vijftiende eeuw. Muurwerk en dakspanten stammen nog uit de bouwtijd!

Natuurwaarden van Oud Leeuwenhorst

Bij het grasland van Klein Leeuwenhorst gaat het voornamelijk om landschappelijke waarden zoals de overgang van strandwal naar strandvlakte met watergangen en bossingels. Oud Leeuwenhorst heeft bovendien grote betekenis vanwege de eerder genoemde geschiedkundige waarden, maar ook vanwege de aardkundige en natuurhistorische waarden.

Wat de bodemstructuur betreft is dit een bijzonder gebied. Hier is nog een gecompliceerd bodemprofiel aan te treffen waarin zand-, klei- en veenlagen elkaar afwisselen. In perioden met hoog

water in de Oude Rijn werd tot aan Oud Leeuwenhorst nog klei afgezet. Deze bijzondere bodemstructuur is door het omspuiten tot bollengrond ten zuiden van Oud Leeuwenhorst geheel verloren gegaan.

Op de betekenis als groeiplaats voor bijzondere planten en broed- en rustgebied voor vogels wordt hieronder ingegaan.

Grasland achter landhuis Klein Leeuwenhorst.
foto: Jelle van Dijk

Planten

Het grasland wordt voor een deel gebruikt als weidegrond voor paarden. Het lager gelegen land richting Leidse Trekvaart wordt deels gebruikt als hooiland en deels als weiland. Zoals ook elders het geval is, kent de grasmat weinig variatie wat plantengroei betreft. De botanische betekenis van het gebied wordt vooral bepaald door de kwaliteit van de slootkantbegroeiing. Op veel plaatsen groeien Pinksterbloemen en ook zijn er mooie groeiplaatsen van Koekoeksbloem en Dotterbloem te vinden.

Oud Leeuwenhorst herbergt echter nogal wat zeldzame plantensoorten omdat hier een heel bijzondere sloot ligt, namelijk de vroegere sloot rond de vierkante tuin van Fagel. Deze sloot is langzamerhand geheel dichtgegroeid en in de sloot heeft zich veen gevormd.

Op enige afstand valt natuurlijk eerst de rietkraag op met daartussen forse planten van Waterzuring, Gele lis en Kale jonker (een slanke distel). Dichterbij gekomen zien we op veel plaatsen flinke pollen Dotterbloem en Koekoeksbloem. Langs de randen groeit veel Egelboterbloem. In de verlande ringsloot groeien opvallend veel zeggensoorten: Oeverzegge, Pluimzegge, Zwarte zegge, Valse voszegge, Tweerijige zegge en Blaaszegge. Voor de laatstgenoemde soort vormt Oud-Leeuwenhorst de enige groeiplaats in de wijde omgeving.

In juni komen hier tientallen Rietorchissen in bloei. Het vee heeft langs de slootkant voor een zone met flinke bulten gezorgd. Hierop groeien

Penningkruid, Gewone brunel, Moeraszoutgras en Borstelbies. Binnen de ringsloot groeit opvallend veel Kamgras, een kenmerkende soort van onbemest grasland die tegenwoordig op de Rode Lijst staat. Het voert te ver om hier uitvoerig in te gaan op de interessante plantengroei in de bossen van Oud Leeuwenhorst.

b. Vogels

Door de intensieve beweiding met paarden zijn grote delen van het grasland niet geschikt als broedgebied voor weidevogels. In het grasland tussen 'de horst' en de trekvaart broeden jaarlijks 1-2 paar Tureluurs en soms een paar Grutto's. Over het gehele graslandgebied verspreid broeden een tiental paren Kieviten en 3-5 paren Scholeksters.

Het rietland met de ruigte in de vroegere ringsloot rond de tuin van Gaspar Fagel vormt het broedgebied voor een paar Rietgorzen en enkele paren Rietzangers en Kleine Karekieten. Een bijzondere broedvogel van het gebied is de Kerkuil. Oud Leeuwenhorst is de eerste plek in de Bollenstreek waar deze bijzondere soort is gaan broeden. De ruige slootkanten en bosranden bieden deze soort een prima jachtterrein, terwijl broedgelegenheid in een oude schuur wordt gevonden. Ook Havik, Buizerd en Torenavalk profiteren van dit afwisselende landschap.

Behalve voor broedvogels is Oud Leeuwenhorst ook voor overwinterende vogels van betekenis. De vogels concentreren zich in en langs de Fagelsloot die de grens vormt tussen het grasland van Oud Leeuwenhorst en het bollengebied ten zuiden hiervan. De brede Fagelsloot is foerageergebied voor Futen en Aalscholvers. Veel talrijker dan deze soorten zijn Smient, Krakeend en Meerkoet. Deze soorten rusten op het water en grazen in het aangrenzende grasland.

Smienten foto: Jan hendriks

Dit grasland is ook van grote betekenis voor de honderden eenden die rusten in de vijver van Nieuw Leeuwenhorst. Krakeenden, Wintertalingen

en Smienten zijn vooral overdag in de grote vijver aan te treffen en foerageren in de nachtelijke uren in het nabijgelegen grasland langs de Fagelsloot. Van deze eendensoorten pendelen de Smienten ook regelmatig overdag tussen de Fagelsloot en de vijver van Nieuw Leeuwenhorst.

Bij de tuinsloot van Fagel. foto: Jelle van Dijk

In het winterhalfjaar 2007-2008 zijn elke maand watervogeltellingen bij de Fagelsloot uitgevoerd. In totaal gaat het om zeven tellingen. Hieronder zijn de belangrijkste resultaten samengevat. Bij "presentie" wordt het aantal tellingen genoemd waarbij de soort werd opgemerkt.

Soort	maximum aantal	gemiddeld aantal	presentie
Fuut	2	1.5	5
Aalscholver	9	6	7
Blauwe Reiger	3	3	7
Knobbelzwaan	11	3	5
Nijlgans	9	4	7
Grote Canadese Gans	6	1	3
Smient	270	146	7
Krakeend	78	27	7
Wintertaling	12	2	2
Wilde Eend	76	41	7
Meerkoet	50	27	6
Kievit	185	35	4
Houtduif	245	83	4

Behalve de soorten die in de tabel worden genoemd werd het gebied bij de Fagelsloot ook enkele malen bezocht door Grauwe Gans, Bergeend, Slobeend, Kuifeend, Waterhoen, Scholekster, Goudplevier, Tureluur, Grutto, Kokmeeuw, Stormmeeuw, Zilvermeeuw, Kleine Mantelmeeuw, Grote Mantelmeeuw, Holenduif, Graspieper en Veldleeuwrik.

Conclusie

Uit het voorgaande moge duidelijk zijn dat het bij Oud Leeuwenhorst niet gaat om een paar bosjes met wat grasland er om heen. Het betreft hier een

bijzonder landschap rond de voormalige abdij dat van grote cultuur-historische betekenis is. Daarnaast heeft het gebied grote natuurwaarden vanwege de groeiplaatsen van bijzondere plantensoorten en het broeden van enkele regionaal zeldzame soorten. Bovendien vormt het geheel van Fagelsloot met aangrenzende graslanden een belangrijk overwinteringsgebied voor watervogels. Het omspuiten van dit grasland tot bollengrond is daarom een verkeerde keuze. Dat geldt evenzeer voor het grasland van Klein Leeuwenhorst dat als PEHS-gebied niet zomaar een andere bestemming kan krijgen. Bij de presentatie van de Greenportplannen is betoogd dat de Greenport ook staat voor behoud en verbetering van het landschap. Het kan niet zo zijn dat daar pas aan gedacht zal worden nadat het unieke landschap van Oud Leeuwenhorst en Klein Leeuwenhorst om zeep is geholpen.

Literatuur

den Hartog E., van Immerseel R.H.M. & Coops A. (redactie) 2003. *Leeuwenhorst een Hollandse buitenplaats*. Uitgave van Kastelenstichting Holland en Zeeland (jaarboek 2003).

Gemeente Noordwijk 2008. *Ruimtelijke Structuurvisie Noordwijk 2030*.

Greenport Duin- en Bollenstreek 2008. *Ruimtelijk Streefbeeld 2030*.

Provincie Zuid-Holland 2007. *Compensatie Bollengrond, aanvullend onderzoek*.

Stichting Kasteel Keukenhof 2008. *Keukenhof Gebiedsvisie Landgoed en Bloemententoonstelling*.

Vrijwilliger van het jaar

Jan Jacobs

Traditioneel heeft onze vereniging op de jaarlijkse vrijwilligersdag op 14 november één van onze mensen in het zonnetje gezet. Het presentje en de bloemen waren dit keer niet voor één van de bestuursleden of een trekker van een werkgroep, maar voor een van de vele trouwe leden die altijd klaar staan voor een bescheiden, maar noodzakelijke taak binnen de vereniging en die dat dan ook al heel lang doen. Mensen waar je op kunt bouwen en die zo'n taak met plezier uitvoeren. Zo iemand is Ilse Rössner.

foto: Jan Jacobs

Al heel lang lid van de vereniging. Ze weet niet meer precies wanneer ze in de vereniging actief geworden is, maar het was ergens in de zeventiger jaren. Ze herinnert zich goed het inventariseren van de boeken uit de nalatenschap van Jan Verwey. Die werden toen in de kelder bij Moby Dick in de Schoolstraat bewaard en uitgeleend. En ze denkt met plezier terug aan de reizen en excursies van de vereniging, waarbij ze alle waddeneilanden heeft bezocht.

Ook heeft ze een aantal jaren in het bestuur gezeten.

Het langst heeft ze clubbladen rondgebracht. Meer dan vijftientig jaar ging ze te voet door De Zuid en het Dobbelmannduin om de Strandlopers rond te brengen. En daarbij had ze nog een ommetje naar het postkantoor, om daar zo'n 60 Strandlopers, gestickerd en gesorteerd, te frankeren en op de post te doen. Helaas wordt het vanwege reuma voor Ilse te zwaar om dit te blijven doen en heeft ze afgelopen zomer te kennen gegeven om hiermee te willen stoppen. Gelukkig zijn er andere vrijwilligers die haar taken hebben overgenomen.

Ilse, bedankt voor je inzet voor onze vereniging!